

12–13 травня 2020 року в Інституті законодавства Верховної Ради відбулося науково-експертне обговорення проблем запровадження електронної демократії в Україні, до участі в якому залучалися народні депутати України, співробітники органів державної влади, вчені, представники громадських організацій.

У центрі уваги перебували такі питання: електронна демократія й дотримання демократичних цінностей; правове забезпечення форм безпосередньої демократії в контексті концепції Електронної демократії; електронні голосування та проблеми реалізації народного волевиявлення; міжнародні стандарти електронної демократії; електронна демократія як форма політичної комунікації; законодавче забезпечення хмарних технологій.

У ході обговорення народним депутатом України, академіком НАН України *Олександром Копиленком* наголошено на важливості поєднання таких елементів, як демократія, належне урядування та верховенство права. Е-демократія є частиною, одним із напрямків державної політики цифрової трансформації суспільства, впровадження якої передбачає створення умов, за яких громадяни відчуватимуть переваги технологій у своєму житті. Розробка й реалізація парламентом, органами державної влади та місцевого самоврядування політики е-демократії має сенс лише за умов реального визнання потреб використання цифрових технологій, із відповідним нормативно-правовим підґрунтям, задля розвитку та посилення демократичної практики. Метою державної політики е-демократії є забезпечення багатовекторних інтерактивних потоків комунікації, покликаних поєднувати громадян, депутатів усіх рівнів та виконавчу гілку влади. Безумовно, е-демократія не є панацеєю від усіх проблем суспільних комунікацій, але вона сприяє розвитку двох історичних категорій – демократії та Інтернету. Ефективність упровадження електронної демократії залежить від багатьох чинників, що потребують науково-експертного обговорення та формування відповідної концепції розвитку.

В.о. директора Інституту законодавства, член-кореспондент НАН України *Євген Бершеда* зазначив, що згідно з Рекомендацією СМ/Рес (2009)1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам з питань електронної демократії пропонується розглядати е-демократію в контексті можливостей для зміцнення, підтримки й посилення демократії, демократичних інститутів і демократичних процесів, а також запровадити, розробити або переглянути політику та практику електронної демократії. Усі складові е-демократії: електронний парламент, електронний суд, електронне посередництво, електронні вибори, електронний референдум, електронні петиції, електронні кампанії тощо – потребують законодавчого забезпечення. У зв'язку з цим виникає ряд питань, зокрема щодо забезпечення рівності прав (доступу до інформаційно-комунікаційних технологій, відповідної інфраструктури, Інтернету), гарантованості персональної ідентифікації й особистої реалізації

прав, волевиявлення та свободи вибору, гарантій і захисту конфіденційної інформації тощо.

Завідувач відділу проблем розвитку національного законодавства Інституту законодавства, доктор юридичних наук, професор **Оксана Клименко** зупинилася на питаннях е-демократії в контексті прагматичного підходу до правової моделі. Ідея цифровізації (діджиталізації) держави має бути збалансована усвідомленням практичної корисності моделі, її інструментального значення для досягнення цілей сталого розвитку та прогресу з урахуванням існуючих і потенційних ризиків. Е-демократія представляється формою реалізації громадянами своїх політичних і громадянських прав за допомогою використання цифрових або інформаційно-комунікаційних технологій. Як форма реалізації прав е-демократія має розглядатися як альтернативний (субсидіарний) варіант традиційно визнаним способам та практикам правореалізації. Відтак, мета впровадження – сприяння розширенню можливостей реалізації прав громадян. Е-демократія може отримати втілення в різних видах громадських обговорень, а також охоплювати певні етапи демократичного процесу (наприклад, ідентифікація в реєстрах, надання інформації й уточнення даних, голосування, підрахунок голосів, зведення відомостей, прийняття рішення тощо). При цьому політико-технологічний вектор «згори-вниз» потребує власних цифрових можливостей держави, її матеріально-технічного, технологічного, інфраструктурного забезпечення, а також програми широкої суспільної інклюзії, діалогу і взаємодії держави та громадянського суспільства.

Завідувач сектору Інституту законодавства, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник **Ірина Куян** вважає, що сучасне суспільство неможливе без електронних засобів комунікації. Термін «цифрова держава» іманентно характеризує сучасну демократичну та правову державу. Водночас електронна демократія не є новим видом чи типом демократії й покликана сприяти розвитку представницької та безпосередньої її форм, одночасно забезпечуючи права людини і громадянина, не лише політичні, а й особисті. Запровадження цифрових технологій у сферу політики має гарантувати виборчі права громадян України, основу яких складають конституційні права і свободи людини та громадянина. Саме в такому контексті можна вести мову про дотримання виборчих принципів. Моделювання сучасної електронної демократії має відбуватися на основі врахування цінностей правової держави та громадянського суспільства.

Головний науковий співробітник Інституту законодавства, доктор юридичних наук, доцент **Тетяна Телькієна** звернула увагу на потребу одночасної розбудови повноцінної демократії та її діджиталізації. Зокрема, ефективні партнерські відносини між громадянами та правоохоронними структурами в Україні мають формуватися паралельно у форматі як офлайн, так й онлайн. Якщо у США, Великій Британії та інших розвинутих країнах реалізація концепції «Community policing» має доволі давню історію, то для

України це – принципова новація у механізмі взаємодії суспільства й органів державної влади. Окрім цього, варто зосередитися на обговоренні чинників підвищення рівня проактивності українських громадян в управлінні державними справами. Повноформатна електронна демократія передбачає активну е-комунікацію громадян із посадовими та службовими особами органів місцевого самоврядування й органів державного управління всіх рівнів. З огляду на це необхідно модернізувати профільне законодавство та сприяти поліпшенню практик здійснення громадських слухань, громадських експертиз, місцевих ініціатив тощо.

Заступник завідувача відділу проблем розвитку національного законодавства Інституту законодавства, кандидат юридичних наук **Тарас Скомороха** відзначив необхідність дотримання принципу таємного голосування під час удосконалення законодавства про вибори та референдуми. У зв'язку із тим, що останнім часом у вітчизняному політичному середовищі активно обговорюється питання запровадження електронного голосування на виборах і референдумах, це передбачає і вирішення питання ідентифікації особи виборця. При підготовці концепцій і законопроектів щодо електронного голосування має бути дотриманий загальноновизнаний принцип виборчого права стосовно таємного голосування, вивчений зарубіжний досвід, а також врахована Рекомендація Res (2004) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо правових, експлуатаційних та технічних стандартів електронного голосування, відповідно до якої електронне голосування має бути таким самим надійним та безпечним, як демократичні вибори та референдуми, які не передбачають використання електронних засобів.

Завідувач сектору Інституту законодавства, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Юрій Данилюк** наголосив, що у передвиборчій програмі кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського було зазначено, що першим буде ініційовано законопроект «Про народовладдя», що визначатиме механізм, за яким тільки Народ України буде формувати основні завдання для влади через референдуми та інші форми прямої демократії. У сучасній Україні це має відбуватися із максимальним використанням новітніх технологій. Одним із шляхів виконання означених програмних намірів стане закон, який визначатиме право народу на внесення на розгляд парламенту законопроекту або законодавчої ідеї (тобто сформульованої у довільній формі проблеми у правовому регулюванні певного питання та загальні шляхи її законодавчого вирішення), із використанням електронного цифрового підпису чи інших електронних засобів ідентифікації. Таке розширення механізмів прямої демократії сприятиме реалізації принципу здійснення влади народом, відповідно до суспільних очікувань і згідно з європейськими стандартами.

Перший заступник Голови Комісії з питань науки та ІТ Української спілки промисловців і підприємців **Олег Гусєв** критично охарактеризував проект Закону України «Про хмарні послуги» (реєстр. № 2655 від 20 грудня

2019 р.). На його думку, немає необхідності запроваджувати регулювання діяльності з надання хмарних послуг та використання технологій хмарних обчислень. У світі використовується багато інших подібних технологій, зокрема: «туманні технології», «грід-технології» та ін. З цього питання необхідно добре вивчити ринок хмарних послуг в Україні (кількість учасників, об'єм ринку тощо), а також зарубіжний досвід впровадження стратегій цифрової трансформації держави (Стратегія Cloud First). Запропоновані у проекті новації, на переконання доповідача, суперечать Конституції України та створюють колізії у законодавстві України.

Доцент Дніпровського гуманітарного університету, кандидат історичних наук **Наталія Бочарова** відзначила, що застосування нових форм е-демократії потребує вивчення результатів наукової діяльності зарубіжних вчених, досліджень Інституту Інтернету і суспільства імені Олександра фон Гумбольдта (Німеччина) (Alexander von Humboldt: Institut für Internet und Gesellschaft), який, своєю чергою, входить у Глобальну мережу дослідницьких центрів Інтернету та суспільства (Global Network of Internet and Society Research Centers).

Представлені учасниками науково-експертного обговорення доповіді з пропозиціями та рекомендаціями щодо законодавчого забезпечення запровадження електронної демократії в Україні будуть передані профільному парламентському комітету.